

Marek GOSZTYŁA¹
Tomasz HUK²

REKONSTRUKCJA CZY IMITACJA DOMU SOKOŁA W ŁAŃCUCIE

Przedstawiona przebudowa gmachu Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Łańcucie jest przykładem modernizacji obiektu znajdującego się w ewidencji zabytków, lecz nie ujętego w rejestrze w myśl przepisów ustawy O ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 23 lipca 2003 r. (Dz. U. nr 162, poz. 1568 z 17 września i późn. zm.). Pomimo, że dom „Sokoła” znajdował się w ewidencji zabytków, to inwestor, posiłkując się ekspertyzą techniczną, zdecydował się na rozebranie obiektu. Trudno zaakceptować taką decyzję, zważywszy że, obiekt charakteryzował się dobrym stanem technicznym, o czym świadczyły opracowania techniczne. Wykonane ekspertyzy wykazują, że nadrzędnym problemem w przebudowie gmachu „Sokoła” nie był zły stan techniczny obiektu, lecz nowa funkcja, niedostosowana do możliwości przestrzennych budynku. W efekcie, opracowane oceny wykazały, że przebudowa obiektu w tak dużym stopniu jest ekonomicznie nieuzasadniona. Przeprowadzona modernizacja domu „Sokoła” ukazuje znany konflikt występujący przy adaptacji zabytków, tzn., pomiędzy formą zabytkową obiektu a nową funkcją. Występujące sprzeczności pomiędzy interesami inwestorów a konserwatorami zabytków, nie zawsze kończą się adaptacją zabytku, w taki sposób aby w jak najmniejszym stopniu ingerować w zabytkową strukturę. Pomimo, że w obliczu sprawdzonych i zaawansowanych technologiach budowlanych, możliwe było opracowanie projektu, który spełniłby wymogi funkcjonalne, przy pozostawieniu wartościowej oryginalnej struktury budynku, wybrano rozwiązanie, może uzasadnione ekonomicznie, ale pozostające w opozycji z obowiązującą doktryną konserwatorską. Wybudowano nowy obiekt z imitacją, a nie rekonstrukcją szaty zewnętrznej elewacji, co w efekcie końcowym doprowadziło do eliminacji zabytku architektury.

Słowa kluczowe: adaptacja, modernizacja, przebudowa, rekonstrukcja, architektura Galicji, zabytek.

¹ Dr hab. inż. Marek Gosztyła, prof. PRZ, Kierownik Katedry Konserwacji Zabytków, Wydział Budownictwa i Inżynierii Środowiska, Politechnika Rzeszowska im. Ignacego Łukasiewicza w Rzeszowie, 17 8651939, gosztyla@prz.edu.pl.

² Autor do korespondencji: mgr inż. arch. Tomasz Huk, Katedra Konserwacji Zabytków, Wydział Budownictwa i Inżynierii Środowiska, Politechnika Rzeszowska im. Ignacego Łukasiewicza w Rzeszowie, +48 502663776, thuk@prz.edu.pl

1. Wstęp

W postępowaniu konserwatorskim spotykamy się z zagadnieniami odbudowy obiektów znajdujących się w spisie zabytków, lecz nie ujętych w rejestrze w myśl przepisów ustawy O ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 23 lipca 2003 r. (Dz. U. nr 162, poz. 1568 z 17 września i późn. zm.). W wielu przypadkach obiekty, o statusie zabytków, a figurujące w ewidencji zabytków są użytkowane w pierwotnej formie. Zważywszy fakt, że ich stan zaliczyć można do złego pod względem technicznym, gdyż przetrwały wiele niesprzyjających okoliczności historycznych, to mimo tych okoliczności, reprezentują część dziedzictwa kulturowego, a w związku z tym, należy się tym obiektom szczególna uwaga i troska o ich zachowanie. Jednak rzeczywistość, a szczególnie realia ekonomiczne, często są przeciwnikiem tych budynków pomimo, że obecne uwarunkowania formalno-prawne i technologie budowlane umożliwiają ich restaurację.

Omówiona przebudowa domu „Sokoła” w Łąncucie jest przykładem modernizacji i adaptacji cennego obiektu, o walorach architektonicznych i wartościach historycznych do nowej funkcji. Gmach Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, który był szczególnym miejscem w Łąncucie, wpływającym na rozwój kulturalno-społeczny miasta, poddany został pracom budowlanym, które zmieniły jego zabytkową bryłę. Podjęte działania, mające na celu ożywienie budynku, ukazują złożoną problematykę zachowania autentyczności i tożsamości historycznej struktury oraz dyskusyjną granicę pomiędzy rekonstrukcją i imitacją, na którą autorzy pragną zwrócić uwagę.

2. Rys historyczny

2.1. Geneza powstania Towarzystwa Gimnastycznego Sokół

Budynek Towarzystwa Gimnastycznego Sokół w Łąncucie wybudowano w roku 1896, jednak generalne przedstawienie uwarunkowań wpływających na całokształt obiektu, wymaga cofnięcia się do 1866 roku, do Lwowa. Grupa studentów, na czele z Żukotyńskim i Goltentalem, założyła wzorem Praskiego Zrzeszenia Gimnastycznego i Społeczno - Wychowawczego "Sokół" prywatne koło w celu ćwiczeń gimnastycznych i szermierki. Z upływem czasu, gdy ćwiczących przybywało, rozpoczęto starania o zalegalizowanie Towarzystwa Gimnastycznego. Utworzono komitet organizacyjny, w skład którego, poza założycielami, weszli m.in. major Jan Zapłachta, radny miasta Lwowa, dr Milleret oraz Jan Dobrzeński - dyrektor "Gazety Narodowej". Sytuacja polityczna ówczesnych czasów znacząco skomplikowała działania komitetu. Dopiero interwencja u namiestnika Galicji umożliwiła zalegalizowanie 7 lutego 1867 roku Towarzystwa Gimnastycznego we Lwowie. Ogłoszenie w 1867 roku autonomii dla obszaru Galicji i Lodomerii, zapoczątkowało przemiany w obszarach doty-

czących gospodarki krajowej, komunikacji, szkolnictwa i zdrowia. W efekcie umożliwiając wprowadzanie kolejnych zmian w działalności Towarzystwa Gimnastycznego, które w 1869 roku oficjalnie przyjęło nazwę "Sokół". Przez kolejne lata była to jedyna sokoła organizacja. Dopiero zmiana statutu w 1880 roku, umożliwiła powstawanie filii na innych terenach Galicji, tzw. gniazd sokolich. Początkowo powstała filia w Stanisławowie, następnie w Krakowie, Tarnopolu, Rzeszowie, Strzyżowie, Łańcucie i innych miastach, by w 1892 roku osiągnąć ilość 46 placówek.^{1 2}

2.2. Towarzystwo Gimnastyczne Sokół na terenie miasta Łańcuta

Wzorem innych miast, pod koniec 1890 roku, powstała w Łańcucie inicjatywa założenia filii Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego "Sokół". Liczące zaledwie 32 członków stowarzyszenie zostało zarejestrowane 8 marca 1891 roku. Pierwszym problemem łańcuckiego "Sokoła" było znalezienie odpowiedniej przestrzeni do ćwiczeń. Dzięki pomocy ks. Zauderera, w pierwszych latach działalności Towarzystwo Gimnastyczne korzystało z opuszczonej przez austriackich żołnierzy plebani. Skromne fundusze, którymi dysponował łańcucki "Sokół", nie pozwalały na duże inwestycje. Początkowo Zarząd „Sokoła” ograniczył się do zakupu sztandaru i jego uroczystego poświęcenia 29 maja 1892 roku, odkładając budowę własnego „gniazda” do czasu zabrania niezbędnych środków.^{1 2}

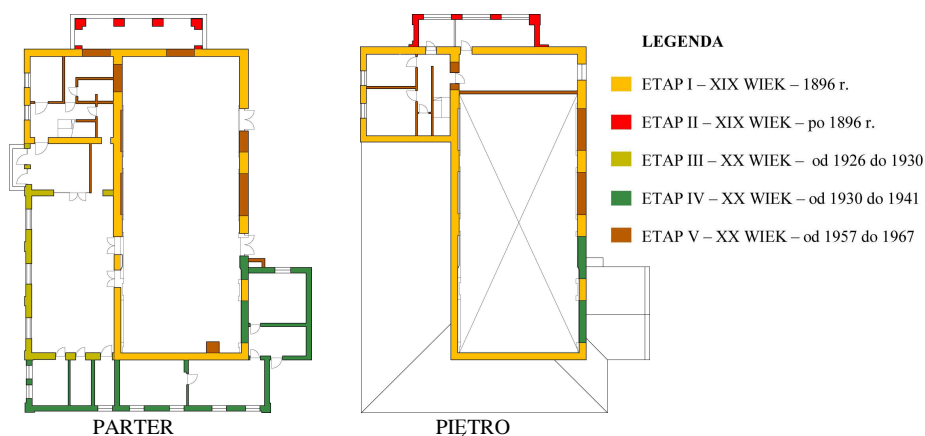
2.3. Dzieje budynku Towarzystwa Gimnastycznego Sokół w Łańcucie

Budowę gmachu „Sokoła” rozpoczęto w 1894 roku, uprzednio odkupując od hr. Romana Potockiego niezbędny grunt. Ze względu na ograniczone fundusze Zarząd "Sokoła" został zmuszony do podzielenia prac budowlanych na etapy. Pierwszy, nie licząc materiałów budowlanych, wyniósł 13 tys. zł. Powierzono go znanemu, lokalnemu budowniczemu Stanisławowi Cetnarskiemu³, który wykonał plany, a w 1896 roku ukończył budynek składający się z sali wraz ze sceną oraz czterech szatni. Budowę frontowej, reprezentacyjnej części wraz z piętrem, ze względów finansowych, odłożono w czasie. W przeciwieństwie do ówczesnych domów „Sokoła”, łańcucki obiekt był surowy i oszczędny w formie architektonicznej.

¹ Szul T.J.: Zarys historyczny dziejów „Gniazda Sokoła” w Łańcucie, mpis, [w:] Archiwum prywatne, Łańcut 2003.

² Szul T.J.: Referat z okazji 110 rocznicy powstania „Sokoła” w Łańcucie, mpis, [w:] Archiwum prywatne, Łańcut 2001

³ „Z zawodu murarz, właściciel betoniarni, oraz założonej w 1912 r. firmy »Koncesjonowane Przedsiębiorstwo Budowlane Robót Wodnych i Lądowych«. Twórca projektów, oraz budowniczy takich obiektów jak willa »Róża«, szkoła ss. Boromeuszek. [...] Członek Towarzystwa Gimnastycznego »Sokół«, prezes Stowarzyszenia Mieszczan »Gwiazda« (1919-1925). [...] Za wieloletnią działalność społeczną nagrodzony w 1927 r. przyznaniem tytułu Honorowego Obywatela Miasta Łańcuta.” Muzeum Zamek Łańcut [dostęp: 2 IV 2014, <<http://www.zamek-lancut.pl/pl/Historia/ZasluzeniDlaLancuta#StanislawCetnarski>>

Ryc.1. Schemat stratygrafii gmachu Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Łańcutie (autor: T. Huk na podstawie „Analizy historycznej z badaniami architektonicznymi”⁴)

Fig. 1. Stratigraphic scheme of the "Sokół" gymnastic society building in Łańcut. (author: T. Huk based on "Historical analysis with architectural research")

Kolejną przebudowę pod kierunkiem przedsiębiorstwa budowlanego Władysława Pelca i Stanisława Rogowskiego miała miejsce w latach 1926-1930. W tym czasie dom „Sokoła” powiększono o bibliotekę, czytelnię oraz garderobę dla członków Koła Miłośników Sceny.

Ryc.2. Budynek „Sokoła” z figurą sokoła na szczycie obiektu, przed 1939 r. (Fotografie ze zbiorów Działu Historii Miasta i Regionu Muzeum-Zamku w Łańcutie)

Fig.2. The „Sokół” building with a statue of the falcon on the top, before 1939. (Photos from the collection of The Town and Region History Department of the Castle Museum in Łańcut.

⁴ Jasińska-Malec A., Malec T.: Analiza historyczna z badaniami architektonicznymi dla budynku Towarzystwa Gimnastycznego Sokół, przy ul. Sokoła w Łańcutie, mpis, [w:] Archiwum prywatne, Kraków 2010.

W czasie II Wojny Światowej, w roku 1941, budynek został zarekwirowany przez okupanta. Natomiast w czasach PRL, zdelegalizowano Polskie Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”, a jego gmach przekształcono na kino „Znicz”. Pierwsze zmiany przypadły na rok 1948 i związane były z nową funkcją jaką miał pełnić budynek, jednak ograniczyły się jedynie do adaptacji wnętrza na cele kinowe. Kolejny remont i wewnętrzna modernizacja domu dawnego „Sokoła” w 1957 roku, miały na celu podniesienie kategorii kina z trzeciej do drugiej. Właściwy remont budynek przeszedł dopiero w 1967 roku. Trwające dwa lata prace objęły wymianę zniszczonego poszycia dachu, wykonanie izolacji przeciwwilgociowej wokół murów oraz zewnętrznych tynków na elewacjach wraz z nowym kolorem. Prace wewnątrz obiektu objęły całkowitą wymianę podłóg, częściową wymianę stolarki okiennej oraz wykonanie kotłowni wraz z instalacją centralnego ogrzewania, wentylacją mechaniczną. Część stropów drewnianych została wymieniona na żelbetowe. Podczas tej modernizacji dobudowano zespół kabinowy wyposażony w nowoczesną aparaturę projekcyjną oraz przeprowadzono prace remontowe w sali widowiskowej, poczekalni i holu, dzięki czemu kino zaliczono do pierwszej kategorii. Ostatni remont przeprowadzono w 1987 roku.^{5 6 7 8 9}

2.4. Stan sprzed ostatniej przebudowy

Transformacja ustrojowa w Polsce przyniosła kolejne zmiany w dziejach gmachu „Sokoła”. Reaktywacja Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Łańcucie, która odbyła się 1 września 1990 roku w setną rocznicę rozpoczęcia działalności, umożliwiła starania o zwrot mienia i odzyskanie dawnego „gniazda”. W 1995 roku przekazano za symboliczną złotówkę budynek na rzecz Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. Niestety wbrew oczekiwaniom nowych użytkowników Kierownictwo Miejskiego Domu Kultury wraz z opuszczeniem obiektu zdemontowało aparaturę projekcyjną i utworzyło nowe „Kino Gabinet”. Stara aparatura, pozostawiona w kinie „Sokół”, nie umożliwiła sprostaniu konkurencji. Zarząd „Sokoła” liczył, że zysk ze sprzedaży biletów umożliwi przywrócenie dawnej świetności gmachowi. Niestety obiekt przystosowany wyłącznie do funkcji kinowej, wymagający remontów, nie przynosił zysków, a z każdym rokiem jego utrzymanie pochłaniało coraz większe nakłady finan-

⁵ Sprawozdanie z czynności Wydziału Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Łańcucie za rok 1895, s.16, MBP w Łańcucie, sygn. 208

⁶ Kozaczka M.: Życie kulturalne w Łańcucie po drugiej wojnie światowej, [w:] Studia i szkice z dziejów miasta, red W. Bonusiak, Rzeszów 1997.

⁷ Serkowski I.: Notaty do mego dziennika, 25 X 1896r., rkps BMZŁ, sygn., R 55.

⁸ Jasińska-Malec A., Malec T.: Analiza historyczna z badaniami architektonicznymi dla budynku Towarzystwa Gimnastycznego Sokół, przy ul. Sokoła w Łańcucie, mpis, [w:] Archiwum prywatne, Kraków 2010

⁹ Szul T.J.: Zarys historyczny dziejów „Gniazda Sokoła” w Łańcucie, mpis, [w:] Archiwum prywatne, Łańcut 2003.

Ryc.3. Budynek „Sokoła” po wojnie. Wybito wejście od zachodu, nie ma sokoła na szczycie budynku. (Fotografie ze zbiorów Działu Historii Miasta i Regionu Muzeum-Zamku w Łańcutcie)

Fig.3. The „Sokol” building after the war. Minted entrance from the west, there is no falcon on top of the building. (Photos from the collection of The Town and Region History Department of the Castle Museum in Łańcut)

sowe. Wciąż niszczący budynek sprzedano nowemu inwestorowi z zamiarem zmiany dotychczas pełnionej funkcji.

Nowy inwestor przejął gmach „Sokoła” w stanie wymagającym pilnego remontu. Murowany, otynkowany obiekt składał się z dwóch części – piętrowej północnej oraz parterowej południowej, częściowo podpiwniczonej, w której zlokalizowana była kotłownia. Dach wielospadowy pokryty był blachą. Elewacja zachodnia, po przeprowadzonych modernizacjach otrzymała funkcję wejściową. W części centralnej zachowały się dwa wejścia wyposażone we współczesne, dwuskrzydłowe drzwi. W dwupiętrowej części, zlokalizowanej po lewej stronie od wejścia, znajdowały się cztery, symetrycznie rozmieszczone otwory okienne, po dwa na każdą kondygnację. Na prawo, natomiast trzy oryginalne otwory okienne oraz dwa niewielkie współcześnie przemurowane okna. Elewacja frontowa, skierowana na północ, z centralnie umieszczonym ryzalitem, z trójkątnym szczytem, który w parterze tworzył podcienie wsparte na czterech filarach, zwieńczona została figurą sokoła z rozpostartymi skrzydłami. Symetrycznie, po obu stronach ryzalitu, znajdowały się blendy na wysokość całego budynku. Wertykalne podziały na elewacjach zostały zaakcentowane pilastrami, które w części frontowej dodatkowo posiadały płyciny. Horyzontalnie dom

„Sokoła” podkreślony był cokołem, gzymsem pośrednim oraz zwieńczony gzymsem koronującym. Otwory okienne, które nie zostały przemurowane współcześnie, posiadały profilowane uszakowe obramienia z kluczem i profilowanymi parapetami. Elewacja południowa, jak i wschodnia w całości przemurowana była współczesnymi otworami okiennymi i drzwiowymi.

2.5. Ekspertyzy

Pierwsze ekspertyzy stanu technicznego budynku „Sokoła” wykonane zostały w 2001 roku. Zlecone zostały w celu zbadania możliwości adaptacji sali kinowej na gimnastyczną. Wykonano dwie odrębne dokumentacje. Pierwsza „Ekspertyza techniczna konstrukcji sali kinowej w budynku „Sokoła” w Łańcucie” opracowana w oparciu o wizję lokalną, miejscowe odkrywki, pomiary i obliczenia statyczne, dała podstawę do stwierdzenia, że „stan techniczny konstrukcji stropu stalowo-drewnianego nad salą kinową jest dobry.¹⁰ Istnieje zapas o nośności stropu, natomiast przekroczone zostały dopuszczalne ugięcia. Oznacza to, że z uwagi na konstrukcję stropu sala może być bezpiecznie użytkowana. Ponadto w operacie podano, że „więźba dachowa drewniana jest w dobrym stanie technicznym. Należy systematycznie kontrolować stan pokrycia dachowego aby nie dopuścić do zamakania więźby i stropu”¹¹. Ostatecznie zapisano konkluzję że, „pod względem konstrukcyjnym analizowana sala kinowa nadaje się do adaptacji na szkolną salę gimnastyczną, a przedsięwzięcie takie jest uzasadnione technicznie i ekonomicznie”¹². Podobne wnioski wyciągnął Czesław Trela w „Opinii mykologiczno-budowlanej” po oględzinach budynku, dokonaniu miejscowych odkrywek i obliczeniach statycznych. Oceniał stan techniczny sali kinowej na dobry, uprzednio wykonując „obliczenia sprawdzające dachu, stropu oraz rozeznanie mykologiczne”¹³. Kolejna „Ekspertyza konstrukcyjno-budowlana” wykonana w 2008 roku przez A. Szluzę i D. Pilchę¹⁴ miał na celu określenie możliwości rozbudowy i zmiany funkcji w aspekcie technicznym i ekonomicznym. Wnioski płynące z tej ekspertyzy były sprzeczne z poprzednimi. Stwierdzono, że ze względu na niezadawalający stan elementów konstrukcyjnych, ewentualna dalsza eksploatacja domu „Sokoła”, w jakimkolwiek charakterze, zagrażałaby zdrowiu i życiu przebywających w nim osób.

Ponadto „oceniając możliwość i uwarunkowania remontu przedmiotowego budynku i zmiany jego sposobu użytkowania (np. jako hotel) stwierdzić należy,

¹⁰ Schab S.: Ekspertyza techniczna konstrukcji Sali kinowej w budynku „Sokoła” w Łańcucie, ul. Sokoła, mpis, [w:] Archiwum prywatne, Rzeszów 2001.

¹¹ Tamże,

¹² Tamże,

¹³ Trela C.: Opinia mykologiczno-budowlana dotycząca sali kinowej budynku Sokoła wraz z wyceną szacunkową przewidywanych robót remontowo – adaptacyjnych związanych z ewentualną zmianą jej użytkowania na salę gimnastyczną, mpis, [w:] Archiwum prywatne, Rzeszów 2001.

¹⁴ Szluz A., Pilch D.: Ekspertyza konstrukcyjno-budowlana, mpis, [w:] Archiwum prywatne, Rzeszów 2008.

że o ile część dwukondygnacyjną można w miarę łatwo dostosować do nowej funkcji to część, w której znajdowała się sala kinowa zarówno z technicznego jaki i ekonomicznego punktu widzenia do tego się nie nadaje."¹⁵

Wszelkie próby ratowania któregokolwiek z elementów budynku dla autorów tej ekspertyzy były ocenione jako trudne technicznie, a zarazem kosztowne – „innymi słowy osiągnięty efekt byłby niewspółmierny do poniesionych nakładów”¹⁶. Zalecenia płynące z tej ekspertyzy jednoznacznie wskazywały, że zmiana sposobu użytkowania budynku będzie wiązała się z rozbiórką domu „Sokoła”. Opinia ta stała się podstawą do wykonania projektu budowlanego, który zakładał demontaż obiektu. Budynek dawnego „Sokoła” znajdował się jednak w spisie zabytków co wiązało się z uzgodnieniem projektu w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Przemyślu. Konserwator nakazał zachować i zaadoptować do nowej funkcji część frontową (ryzalit) od strony ulicy Sokoła. Niestety, prowadzony sposób rozbiórki budynku spowodował konieczność sporządzenia aneksu¹⁷ do ekspertyzy z 2008 roku, w której wskazano, że niezabezpieczony ryzalit mógłby zagrażać bezpieczeństwu użytkowników działki i mógłby dojść do katastrofy budowlanej spowodowanej zawaleniem się pozostawionych ścian. Ponadto, autorzy aneksu stwierdzili, że elementy dawnego domu „Sokoła” były w na tyle w złym stanie, że „nie istnieją nawet techniczne możliwości ich pozostawienia i wykorzystania w projektowanej budowie hotelu”¹⁸. Ostatecznie, za zgodą konserwatora zabytków, który nakazał zrekonstruować frontową część elewacji, całkowicie rozebrano gmach „Sokoła”.

2.6. Nowa funkcja nowy budynek

Z formalnego punktu widzenia zrealizowane zamierzenie inwestycyjne można określić jako rozbudowę, nadbudowę i przebudowę dawnego kina „Sokół” na hotel wraz z restauracją. Pod względem zaś zachowania struktur materialnych, dawny-historyczny gmach został rozebrany, a w jego miejsce wybudowano nową kubaturę, która stanowi mniej lub bardziej poprawne odzwierciedlenie, jedynie w obrębie elewacji frontowej, domu „Sokoła”. Powierzchniowo, obiekt został powiększony ponad dwukrotnie, w rzucie natomiast, nie licząc obrysu elewacji frontowej, zmienił się całkowicie. W efekcie końcowym elewacja frontowa jest wątpliwą imitacją frontonu historycznego gmachu, pozostała część jest nowym obiektem.

---

¹⁵ Tamże,

¹⁶ Tamże,

¹⁷ Szluz A., Rzepka S.: Aneks do ekspertyzy konstrukcyjno-budowlanej z września 2011 roku, Rzeszów, 2011

¹⁸ Szluz A., Rzepka S.: Aneks do ekspertyzy konstrukcyjno-budowlanej z września 2011 roku, Rzeszów, 2011,

3. Wnioski

Generalna przebudowa i rozbudowa dawnego domu „Sokoła” jest przykładem działań, które już na poziomie projektowym negują potrzebę zachowywania w największym możliwym zakresie dobro kultury. Pomimo, że budynek znajdował się w spisie zabytków, co wiązało się z koniecznością uzgodnienia projektu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, to inwestor, posiłkując się ekspertyzą techniczną, zdecydował się na rozebranie dawnego domu „Sokoła”. Trudno zaakceptować taką decyzją, tym bardziej, że obiekt charakteryzował się dobrym stanem technicznym, na co wskazywały inne opracowania techniczne. Chęć wprowadzenia nowego programu funkcjonalnego do obiektu, wbrew jego możliwościom kubaturowym i konstrukcyjnym, przysłoniła aspekt niematerialny – symbol ruchu społecznego budującego tożsamość narodową i gotowość do walki z zaborcami, a następnie czynnie działającego w obronie odzyskanej niepodległości i granic młodego Państwa Polskiego. Wykonane ekspertyzy wykazują, że nadrzędnym problemem w przebudowie gmachu „Sokoła” nie był zły stan techniczny obiektu, lecz nowa funkcja, niedostosowana do możliwości przestrzennych budynku. Pojawił się znany konflikt występujący przy adaptacji zabytków, tzn., pomiędzy formą zabytkową obiektu a nową funkcją. Również opracowane oceny pod kątem finansowym wykazały, że przebudowa obiektu w tak dużym stopniu jest ekonomicznie nieuzasadniona. Ta ostatnia ocena może nie mijać się z prawdą. Jednak na plan pierwszy wysuwa się pytanie, czy w przypadku obiektu o takiej randze, który był świadectwem dziedzictwa kulturowego i tożsamości narodowej, nie należy go uszanować i zaadaptować w taki sposób, by w jak najmniejszym stopniu ingerować w zabytkową tkankę? Z drugiej strony, przyjmując ideę zachowania zabytkowej architektury oraz dopuszczając możliwość rozbudowy, przy dzisiejszych, zaawansowanych technologiach budowlanych, możliwe było opracowanie projektu, który spełniłby wymogi funkcjonalne, pozostawiając wartościową oryginalną strukturę budynku. Nie wykluczają tego przecież przeprowadzone ekspertyzy lecz wskazują na wysokie koszty realizacji takiego rozwiązania. Wybrano drogę, która zakładała wyburzenie starego gmachu i ponowne częściowe jego odtworzenie z budową nowej kubatury, z myślą dostosowania do nowej funkcji. Rozwiązanie to, może uzasadnione ekonomicznie, pozostaje w opozycji z obowiązującą obecnie doktryną konserwatorską. Wybudowano nowy obiekt przyjmując imitację, a nie rekonstrukcję szaty zewnętrznej elewacji, co w efekcie końcowym doprowadziło do eliminacji zabytku architektury. Konsekwencją takiego postępowania, powinno być teraz skreślenie z ewidencji zabytków byłego domu „Sokoła” w Łąncucie. Omówiony proces inwestycyjny należy zakwalifikować do działań pozakonserwatorskich.¹⁹ Przeanalizowane działania są przykładem

¹⁹ Gosztyła M, Pasztor P.: Konserwacja i ochrona zabytków architektury, Wydanie II, Rzeszów 2013, s.27-35.

usuwania architektury dokumentującej daną epokę i zastępowania oryginalnej architektury imitacją.

Ryc.4. Budynek „Sokoła” po przebudowie – stan istniejący 2014r. (autor: T. Huk)

Fig.4. The „Sokół” building after rebuild - current state - year 2014 (author: T. Huk)

Literatura

- [1] Sprawozdanie z czynności Wydziału Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Łąncucie za rok 1895, MBP w Łąncucie, sygn. 208.
- [2] Serkowski I.: Notaty do mego dziennika, 25 X 1896r., rkps BMZŁ, sygn., R 55.
- [3] Jasińska-Malec A., Malec T.: Analiza historyczna z badaniami architektonicznymi dla budynku Towarzystwa Gimnastycznego Sokół, przy ul. Sokoła w Łąncucie, mpis, [w:] Archiwum prywatne, Kraków 2010.
- [4] Kozaczka M.: Życie kulturalne w Łąncucie po drugiej wojnie światowej, [w:] Studia i szkice z dziejów miasta, red W. Bonusiak, Rzeszów 1997.
- [5] Schab S.: Ekspertyza techniczna konstrukcji Sali kinowej w budynku „Sokoła” w Łąncucie, ul. Sokoła, mpis, [w:] Archiwum prywatne, Rzeszów 2001.
- [6] Trela C.: Opinia mykologiczno – budowlana dotycząca sali kinowej budynku Sokoła wraz z wyceną szacunkową przewidywanych robót remontowo – adaptacyjnych związanych z ewentualną zmianą jej użytkowania na salę gimnastyczną, mpis, [w] Archiwum prywatne, Rzeszów 2001.
- [7] Szluz A., Pilch D.: Ekspertyza konstrukcyjno-budowlana, mpis, [w:] Archiwum prywatne, Rzeszów 2008.
- [8] Szluz A., Rzepka S.: Aneks do ekspertyzy konstrukcyjno-budowlanej z września 2011 roku, mpis, [w:] Archiwum prywatne, Rzeszów 2011.
- [9] Szul T.J.: Referat z okazji 110 rocznicy powstania „Sokoła” w Łąncucie, mpis, [w:] Archiwum prywatne, Łąncut 2001.
- [10] Szul T.J.: Zarys historyczny dziejów „Gniazda Sokoła” w Łąncucie, mpis, [w:] Archiwum prywatne, Łąncut 2003.

- [11] Gosztyła M, Pasztor P.: Konserwacja i ochrona zabytków architektury, Wydanie II, Rzeszów 2013.
- [12] Muzeum Zamek Łącut: Przedwojenny Łącut, cz.II, Zasłużeni dla Łącuta i zamku, [dostęp: 2 IV 2014, <<http://www.zamek-lancut.pl/pl/Historia/ZasluzeniDlaLancuta#StanislawCetnarski>>].

RECONSTRUCTION OR JUST AN IMITATION OF THE "SOKÓŁ" GYMNASIAC SOCIETY BUILDING IN ŁAŃCUT

Summary

Presented in the article reconstruction of the edifice of the "Sokół" Gymnastic Society in Łącut is an example of modernization of a building from the List of Historic Monuments, though not registered - under the Law on the protection and conservation of monuments of 23 June 2003 [Journal of Laws no. 162.1568 of 17 September as amended] in the Register of Historic Monuments. Although, the edifice was on the List of Historic Monuments, the investor - recourse to technical expertise - have led to its demolition. The building in fact - according to technical documents - was still in a good condition. Hence, it is difficult to accept the decision of the investor. As the expert evaluations reveal, an overriding issue of the alteration was not the poor technical condition of the building but its new function, yet not adapted to its spatial possibilities. As a result, according to the above mentioned expertise, reconstruction in such a large degree seemed unprofitable. The modernization carried out over the edifice of the "Sokół" Gymnastic Society presents the widespread conflict concerning monuments conversion, i.e. between their historic forms and new functions. Due to the common conflicts of interests that occur between the investors and conservators, the reduction of interference in historic structure of converted buildings becomes irrelevant. Although, it would have been possible to develop a project meeting all the functional requirements - due to the access to proven and advanced construction technologies - maintaining simultaneously the valuable original structure of the building, the chosen solution - yet economically viable - remains at odds with the current doctrine of conservation. So finally, there is a completely new building with an imitation instead of reconstruction of the exterior façade, eventually resulting in elimination of the architectural monument.

Keywords: conversion, modernization, alteration, reconstruction, Galician architecture, monument.

DOI:10.7862/rb.2014.86

Przesłano do redakcji: 25.11.2014 r.

Przyjęto do druku: 18.12.2014 r.

